

de zelfzwichter³³

*De Stichting Monumentenwacht Groningen
zoekt, mede namens de Stichting Groninger
Molenvrienden, een*

ADMINISTRATIEF- TECHNISCHE KRACHT (m/v)

Hij/zij moet belangstelling hebben voor de monumenten-
zorg en bereid zijn zich in te zetten voor het behoud van
monumenten, met name molens.

De te verrichten werkzaamheden zullen bestaan uit:

- het voorbereiden en bijwonen van bestuurs-
vergaderingen
- het opstellen van verslagen en het schrijven van brieven
- het bijhouden van een abonnee-administratie en een
voortgangscontrole
- het administratief begeleiden van de monumenten-
wachters
- het onderhouden van contacten met de monumenten-
wachters.

De medewerker die wij zoeken moet, na een inwerk-
periode, in staat zijn zelfstandig gevarieerde werkzaam-
heden te verrichten.

Opleiding: H.T.S.-bouwkunde of hiermede vergelijkbaar.
Ervaring met soortgelijke werkzaamheden strekt tot
aanbeveling.

*Met de hand geschreven sollicitatiebrieven richten aan:
de heer B. Jongsma, St. Jansstraat 17b,
9712 JM Groningen.*

Voor inlichtingen bellen: telef. 050-164798 of 126757.

Bij de voorplaat:

Dit is de pas gerestaureerde koren- en pelmolem "Fortuna" te
Noordhorn op de dag van de feestelijke ingebruikneming,
10 december 1983. Let op de fraaie klokgevel van de mulders-
woning, iets dat men weinig in de provincie Groningen kan
aantreffen.

(foto: Martin van Doornik)

De Zelfzwichter - jaargang 9,
nummer 33 - maart 1984.

Redactie:

B. Jongsma, Groningen
Henk Berends, Sebaldeburen
Martin E. van Doornik, Rasquert.

Druk:

Scholma Druk te Bedum.

Redactie-adres:

Postbus 213, 9700 AE Groningen.

Dit is het adres voor alle post,
bestemd voor de Vereniging
Vrienden van de Groninger Molens
en de Stichting Groninger Molen-
vrienden.

"De Zelfzwichter" is het orgaan
van de Vereniging en de Stichting
en verschijnt in de maanden
maart, juni, september en december.

In deze zelfzwichter:

Redactioneel	2
Structuurschets molenmakerij	2
Contributieverhoging?	3
Molens in Z-Duitsland en Portugal	4
Over het optempelen van de as	9
Jaarverslag 1983	14
Financiële verantwoording	18
Molennieuws	20
Molenbrand te Volkel	27
Dodelijke ongevallen op molens	28
Over een molenverzameling	29
Afscheid B. Jongsma	32
Uit ons molenwinkeltje	36

de zelfzwichter

Redactioneel

Met dit nummer zijn wij weer het nieuwe jaar 1984 binnengegaan. De oliebollen zijn allang verteerd, de lege champagneflessen liggen aan scherven in de glasbakken, het kruitdamp van vuurwerk is, voorzover gelukkig met behoud van rietgedekte molens, opgetrokken.

Voor ons Groninger molenorgaan 'De Zelfzwichter' zijn er veranderingen op til. 'De Zelfzwichter' kon tot nu toe worden gedrukt bij de Groninger Stichting voor Sociaal en Cultureel Werk, waarin een kleine drukkerij is ondergebracht. Deze instelling was eerst gevestigd aan de A-Kerkhof en later in het ons bekende Buurthuis aan het Linnaeusplein, beide in de stad Groningen.

Deze drukkerij is onlangs opgeheven, zodat we naar een ander adres moesten gaan zoeken. Dat werd, bij wijze van proef voor één nummer van ons orgaan, gevonden in de drukkerij van de fa. Scholma te Bedum, waarover elders in dit nummer nader wordt toegelicht. Verder heeft de heer Derk Jan Tinga wegens drukke werkzaamheden afscheid genomen van ons als mede-redakteur. Wij danken hem voor zijn goed gewaardeerde medewerking aan 'De Zelfzwichter', hetgeen als een compliment aan Derk Jan gezien kan worden. Hij zal echter wel bijdragen blijven leveren.

De redactie gaat nu verder met drie man, wat de lezer aan de colofon op de vorige pagina wel zou hebben opgemerkt.

Voor het juni-nummer van 'De Zelfzwichter' wordt u vriendelijk verzocht uw kopij in te zenden vóór:

15 mei 1984.

- - -

Structuurschets molenmakerij

Op 5 januari 1984 vond in de ronde stenen stellingmolen "De Noord" te Schiedam (tussen haakjes: met een wiektop van 44,46 meter hoogte is dit de hoogste molen van Europa) een bijeenkomst plaats, waarbij de Nederlandse Vereniging van Molenmakers het eerste exemplaar van de 'Structuurschets van de Nederlandse ambachtelijke molenmakerij en een prognose van haar toekomstige ontwikkeling' aanbood aan de staatssecretaris van Economische Zaken.

De voorzitter van genoemde vereniging - de heer H.J. Verbij (molenmaker te Hoogmade - red.) - merkte in zijn toespraak onder meer op:

Tussen de molenaar en de molenmaker bestond vaak een hechte relatie. De eerste had zorg voor de goede instandhouding van zijn molen; de tweede werd in die zorg nauw betrokken. Zo'n relatie gold vaak voor het leven. Vele generaties lang bleek deze relatie de beste waarborg te zijn voor vakkundig en optimaal onderhoud. Duidelijk is dat de bedoelde situatie vooral slaat op de tijd, dat de molen als werktuig onmisbaar was.

Echter ook na die tijd was de trouw en de vakbekwaamheid van de molenmakerij onmisbaar. Die molenmakerijen waren en zijn vaak

kleinschalige bedrijven, die niet zelden van vader op zoon overgingen.

Zeer terecht bezint de Vereniging van de Nederlandse Molenmakers op mogelijke toekomstige veranderingen. De afnemende van het aantal molens tot iets meer dan 1000, alsmede het toepassen van nieuwe technieken, brachten de werkgelegenheid in de traditionele molenbouw in Nederland reeds terug tot maximaal 100 arbeidsplaatsen. Een zeer bescheiden markt, die als gevolg van het feit dat hij grotendeels met overheidssubsidies in stand wordt gehouden, extra kwetsbaar is in tijden van bezuinigingen. Daar komt nog het aspect bij, dat aannemersbedrijven soms een slagje willen slaan op het terrein van de specifieke molenmakerijen.

Eigenlijk willen de molenmakerijen het liefste dat de tegenwoordige tendens tot eerherstel van de molen verder voortzet. In die zin dat de molens weer zoveel mogelijk in functie komen.

Daar houdt ook in dat onderhoud regelmatig plaatsvindt. Daarvoor geeft het rapport een beheersplan aan voor de eerstvolgende dertig jaar. Per jaar zou dan f 10 miljoen nodig zijn.

De volgende voordelen worden aangegeven:

- het voorkomt het steeds terugkerende gevecht, ook de voor het molenbehoud van geval tot geval noodzakelijke middelen boven water te krijgen;
- molenmakersbedrijven kunnen plannings maken op korte termijn (klein onderhoud), iets langere termijn (groot onderhoud) en lange termijn (omvangrijke tot minder omvangrijke restauraties);
- het is een stimulans molens wederom in bedrijf te stellen;
- het geeft een zuiver inzicht wat het behoud voor elk van de participanten betekent;
- het bevordert een onderling betere verstandhouding tussen molenmakers, maakt samenwerkingsverbanden verder mogelijk;
- molenbehoud is niet langer een bodemloze put, omdat systematisch onderhoud en verzorging in de toekomst contractueel worden geregeld.

Dit plan kan veel goeds hebben en we hopen, dat het dat ook zal brengen. De doelstellingen zitten op één lijn met b.v. 'De Hollandsche Molen' en de Provinciale Groninger Molencommissie. Een stelselmatiger aanpak behoeft niet kostenverhogend te werken, zo is uit onderzoek gebleken, zelfs het tegendeel is waar. En de molens blijven beter draaien.

B.J.

- - -

Contributieverhoging?

De Vereniging Vrienden van de Groninger Molens is niet een 'dure' club. Het bedrag van f 15,- contributie per jaar is zodanig, dat voor velen dit bedrag geen bezwaar is. We zijn daarom ingenomen met het feit, dat ons ledenbestand niet achteruit gaat. Elk kwartaal moeten er weer ruim 700 Zelfzwichters de deur uit. We noemen nu meteen een belangrijke post op onze begroting. Velen waarderen zeker 'De Zelfzwichter'. En dat niet alleen.

Denk ook aan onze jaarlijkse excursie en andere contacten. We hebben dan ook vele leden die het goede doel wel willen steunen; niet zelden met meer dan f 15,- per jaar.

Kunnen wij deze lage contributie volhouden? Dat is de vraag, die in onze komende jaarvergadering aan de orde zal worden gesteld. Als men het financiële verslag van de penningmeester bekijkt, dan is de eerste indruk, dat we financieel nog wel goed zitten. Bij nadere beschouwing is het wat anders, en wel op de volgende punten:

- a. In de voorbije jaren werd de kas regelmatig versterkt door acties op beurzen e.d. Deze acties richtten zich met name op de toekomstige herbouw van de zaagmolen Bovenrijge (nr. 20). Het fonds Bovenrijge zit verscholen in ons saldo.
- b. 'De Zelfzwichter' kon tot nu toe worden gedrukt bij het Provinciaal Welzijnsbureau te Groningen. Vanuit ideële gronden voor een schappelijke prijs. Deze drukkerij is onlangs opgeheven. 'De Zelfzwichter' zal dus voortaan meer geld vragen.
- c. Ook voor het goede doel kunnen we ergens gebruik maken van een computer voor ons adressenbestand. Deze situatie is niet houdbaar. We zullen voor bestedingen komen te staan.

Bij b en c kon ook goedkoop worden gewerkt door veel eigen werk van leden. Dit houdt echter tevens in, dat men veel kwetsbaarder is, b.v. bij ziekte.

Er zijn nog overwegingen, die ter vergadering kunnen worden toegelicht. Het bestuur stelt weliswaar een contributieverhoging voor, maar in een bestuursvergadering kwam de stemming uit op 7 voor en 3 tegen.

We hechten ook daarom veel waarde aan de inbreng van de ledenvergadering.

B.J.

- - -

Molens in Zuid-Duitsland en Portugal

door C.E. van der Horst.

In 'De Zelfzwichter' van februari 1980 schreef ik in een artikel-tje 'Molens in Portugal' over mijn bevindingen over molens tijdens mijn vakantie in 1979 in Portugal.

Het handelde hier om de molens in de Costa Verde (Groene Kust) aan de westkant van Noord-Portugal.

Enige jaren nadien zijn voorbij gegaan, omdat onze vakantie elders werd gepland. In 1980 hebben wij het geprobeerd aan de Franse kust in de nabije omgeving van Bordeaux. Een saai vlak gebied met zeer matig weer, een vakantie om maar weer heel gauw te vergeten!

In 1982 brachten wij door in Zuid-Duitsland (in de Allgäu), een bijzonder fraai glooiend landschap, nauwelijks toeristen en uitzonderlijk vriendelijke bevolking.

Voor de liefhebber van natuur en cultuur een gebied om van te smullen: kastelen, schitterende kerken, prachtige bossen en wandel-mogelijkheden, werkelijk aanbevolen!

De watterrad-houtzaagmolen bij Oberau (Allgäu, Duitsland).

Windmolens waren er niet in dit gebied, zullen er ook zeer weinig zijn geweest, wel ontdekten wij enkele watterradmolens, niet meer in bedrijf, maar goed geconserveerd als monument, behalve dan....

Wij konden nauwelijks onze ogen geloven, maar in Oberau, onder de rook van het stadje Wangen (niet ver van Lindau aan de Bodensee - red.) daar vonden wij toch een nog werkende watterradmolen en nog wel een houtzaagmolen.

Het betrof hier een onderslagmolen met een tussen schuren verborgen vrij klein rad (helaas niet op de foto vast te leggen, doordat een en ander zo ingebouwd was). De molen werd gevoed door de Karbach, een miniscuul klein beekje.

De eigenaar was een zeer bejaarde oude baas, die met één vertikale zaag een zware balk aan het zagen was. Een pracht gezicht. Van het gezaagde hout fabriceerde hij tomaten- en aardappelkistjes. Hij vertelde ons dat wanneer hij er niet meer zou zijn, de molen ongetwijfeld zou worden gesloopt, tenzij er een vereniging of stichting kwam, die hem graag zou willen behouden.

De sfeer in het houten molenhuis is niet na te vertellen, één bonk romantiek, klein kantoortje met houten tafel en een vol met rommel gestouwd stoffig bed.

De produktie van de zagerij was uiterst gering: voordat de balk was doorgezaagd en de volgende zaagsnede kon beginnen, waren er al diverse kwartiertjes verstreken.

Maar nu terug naar ons uitgangspunt: Portugal. Als grote lief-

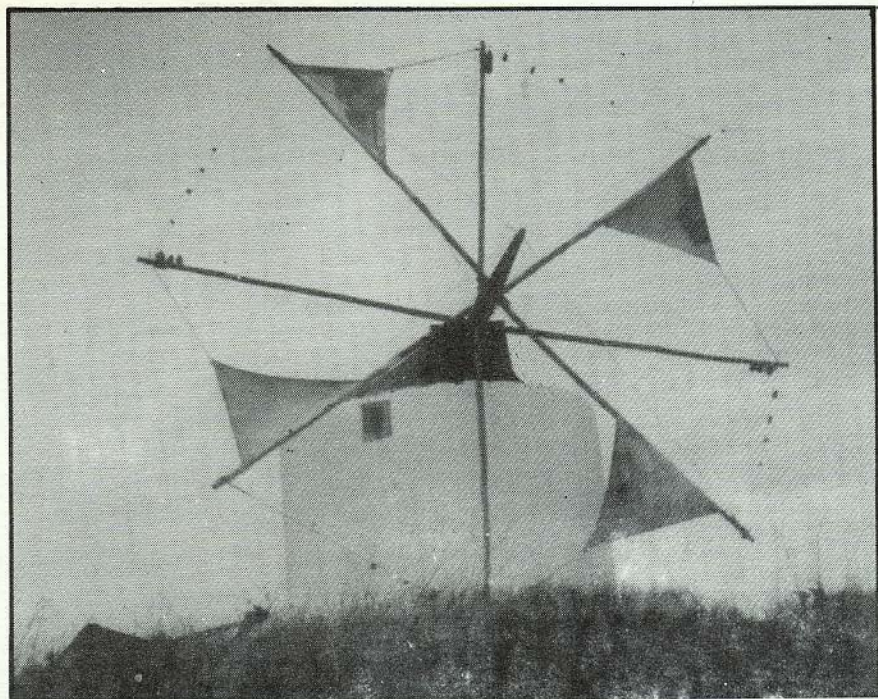
hebber van dit land trok ik afgelopen zomer er met mijn gezin weer naar toe. Ditmaal kozen wij het gebied uit aan de Atlantische Oceaan bewesten de hoofdstad Lissabon. Dus midden Portugal.

Toen wij in Lissabon op het vliegveld aankwamen en per taxi zouden worden vervoerd naar ons hotel in de oude kustplaats Ericeira, zei ik tegen mijn gezinsleden: "Wie de eerste molenromp ziet, krijgt bij aankomst een gratis verfrissing." Nou, dat heb ik geweten!

Even de stad uit langs de smalle kronkelige wegen en het blijkt, dat het in dit gebied heeft gewemeld van de molens. Op bijna elke heuveltop staan één tot soms wel zes overblijfselen van windmolens! Zo'n tien tot misschien wel dertig jaar geleden moet het een onvergetelijk fraai gezicht zijn geweest al deze molens in werking te zien.

Een vergelijking met ons land is niet te maken, daar is het landschap te verschillend voor, immers bij ons vlak, maar hier lage dorre bergen of heuvels, hier en daar een klein dorp, kerktorens en molenrompen.

De door mij gesignaleerde windmolens zijn allen van hetzelfde type: van natuursteen opgetrokken witte torenmolens, grondzeilers met 8 wieken (ruwe stokken), dus geen 4 roeden, want elke wiek is los

De Portugese torenmolen bij Mafra.

verbonden met de houten as.

Na enige dagen van uitrusten aan de boorden van de Atlantische Oceaan, elke dag zon met flinke wind en temperatuur van om en nabij de 25 à 26 graden C., een werkelijk ideale temperatuur om van alles te kunnen ondernemen en om 's nachts heerlijk koel te kunnen overnachten bij het nooit aflatende geruis van de branding der zee.

Na deze rustperiode besloten wij dus een auto te huren om daarmee het landschap te leren kennen en om te onderzoeken of er ergens nog een malende molen zou zijn te ontdekken.

De eerste stops die wij aandeden, betrof onttakelde molens.

Overal zien die er hetzelfde uit: kale stenen romp, of wat daarvan nog over is, zonder kap en wieken en ingemetseld aan de binnenzijde een vaste stenen trap, leidend naar de kap, tevens steenzolder.

Sommige ruïnes (want meer kon je het niet noemen) bezaten nog de houten verdiepingsvloeren, een bovenrad en sommige nog stompjes van wat eens de wieken waren....

Het gaande werk, zoals stenen e.d. was echter verwijderd, soms lagen de stenen nog ergens op het erf.

Een vrij groot aantal (vooral langs de kust) zijn de molens ook verbouwd tot woning of villa. In dat geval zijn de wieken weer aangebracht, is de romp keurig wit geverfd en staat de villa (ook wit) tegen de romp aangeplakt.

Het is voor een molenliefhebber maar een triest gezicht, nooit zullen deze verbouwde exemplaren meer draaien, laat staan hun normale werk verrichten!

Nu is het zo, langs de Portugese kust wakkert de wind rond vier uur aan en dus steeg onze hoop op het vinden van een echte werkende molen en ja hoor, het enthousiasme in onze kleine Mini steeg ten top, toen wij in de verte een draaiende molen zagen!

Nu nog uit te vinden, welke toegangsweg we moesten nemen; ik zeg nu wel "weg", maar het zijn met recht nog echte onverharde ezelweggetjes met kuilen en stenen, net nog berijdbaar door een Mini, maar zeker niet met een wat bredere vrachtwagen.

Na enkele paadjes verkeerd te zijn ingereden, was het juiste pad dan toch te vinden na enig proberen. We konden rijden (lees: hobbelen) tot ongeveer 150 meter van de molen, vervolgens per voet verder en met een vriendelijke groet in 't Portugees de molen in:

Uiterst vriendelijke begroeting (in alle gevallen), jammer dat wij zo weinig van deze taal begrijpen, maar als molenkenner wordt veel van wat je wordt uitgelegd toch wel begrepen.

Wat opvalt van de molens in dit gebied in plaats van de Noord-Portugese exemplaren, is het feit dat men hier met twee koppels maalstenen werkt. Dus de molen is forser en hoger dan die in Noord-Portugal.

Men komt binnen door één toegangsdeur. Onze Nederlandse grondzeilers hebben altijd twee deuren. Op de begane grond vindt men wat opslagruimte en opbergplaats voor diverse handzeven.

In het midden is een ruimte overgelaten, waar de molenaar op de grond de diverse zaden met de hand zeeft.

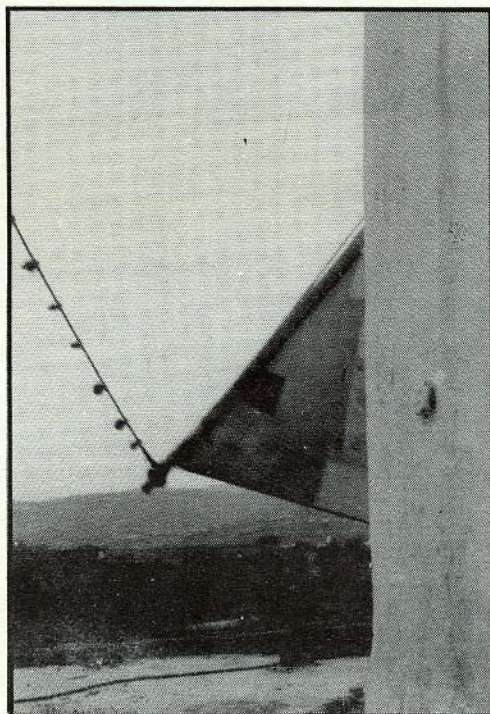
In één der molens zagen wij ook een door de wind aangedreven moderne schudzeef.

Vervolgens gaat men langs de muur de stenen trap op en kan daar een oversteek maken naar een tussenzolder. De ruimte is hier laag en men kan er zich slechts bukkend verplaatsen. Hier vindt men dan één koppel stenen. De trap verder opgegaan komt men op de ruime kap- tevens steenzolder. Hier bevindt zich koppel twee. Merkwaardig is dat de steenkuip aan één zijde open is gelaten, slechts afgedekt door een stuk zeildoek. Hier valt het gemalen graan direct op de vloer en kan van daar af worden opgeschept in de zakken.

De molen is kruikbaar van binnen uit, met een soort krik verplaatst men de kap naar de richting van de wind.

Deze molens benodigen vrij veel wind (maar die is er wel in dit

land). De capaciteit is behoorlijk en ieder geval een stuk hoger dan de smalle Noordportugese molens.

En dan nog iets over het exterieur van deze charmante driftig malende molentjes. De wieken zijn met elkaar verbonden met een dik touw of koord. De stukken, waar geen zeilen voorliggen, zijn voorzien van talloze aardewerken potjes, terwijl er op de uiteinden van de niet met zeil bespannen wieken hele grote potten zijn vastgemaakt.

Als de molen nu draait, geven deze potjes een fluitend geluid, waardoor de molenaar als hij binnen aan 't werk is of buiten in z'n tuin aan 't spitten, kan horen dat de molen nog goed op de wind staat. Het is een doordringend, doch niet hinderlijk gierend gefluit.

Op onze tocht die wij rond 10 uur waren begonnen en die wij tot ongeveer 7 uur 's avonds beëindigden zijn wij niet minder dan 4 volledig in werking zijnde molens tegengekomen.

*Langssuizende wieken met de fluitpotten.
Molen te Torres Vedras.*

Allen werden door ons bezocht en uitvoerig bekeken met alle hulp van de kant van de molenaars. Hulpmotoren hebben wij nergens kunnen ontdekken, hier zal de onbereikbaarheid van de molens wel debet aan zijn.

Een onvergetelijke molentocht is op die vroege augustusdag in 1983 ons doel geweest. Zowel ikzelf als mijn 3 kinderen, die ik had meegenomen, zullen dit niet licht vergeten.

Wel is het duidelijk, dat ook hier het molentijdperk voorbij is en dat wij hebben kunnen genieten van de laatste der Mohikanen. De meeste molenaars zijn oud en zullen wel geen opvolger meer hebben en wat monument betreft, dan zal er in Portugal nog heel wat moeten verdwijnen, voordat men zover is dat men hier nog iets van zou willen beschermen.

C.E.v.d.H.

- - -

Over het optempelen van de bovenas

door Martin E. van Doornik.

Het hierna volgende gedegen artikel van Van Doornik verdient een inleiding. Uitvoerig worden de technische handelingen, die bij het optempelen van de bovenas aan bod komen, omschreven. Duidelijk is dat de molentechniek de schrijver zeer aanspreekt.

Het is voor de geïnteresseerde lezer goed mogelijk mee te denken in de omschreven werkwijze, hetgeen leerzaam is. Wij zouden onze bedenkingen hebben als de bijdrage door vrijwilligers zou worden gebruikt om maar eens flink aan de slag te gaan. Het bedoelde karwei ligt immers op het terrein van de molenmaker. Dit doet dat b.v. wel eens als hij toch voor ander werk in de molen is. Hij heeft alle gereedschap en routine voorhanden.

(B. Jongsma.)

Tot de taken van een vrijwillige molenaar behoren het draaiend houden van een windmolen, eventueel ook malen met de werktuigen waarvoor de molen is ingericht, en ook het in goede staat houden van een molen.

Immers, door hun veelvuldige aanwezigheid in de molen kunnen ze kleine gebreken ontdekken en zelf verhelpen, die anders kunnen uitlopen in moeilijk te repareren grote gebreken.

In extreme gevallen wordt - na overleg met de eigenaar en diverse moleninstanties - hulp ingeroepen van een molenmaker. Maar wie twee goede rechterhanden en een gezond verstand heeft, kan best zelf een grote klus in de molen doen, het billen van de stenen bijvoorbeeld buiten beschouwing gelaten.

Met dit artikel is het niet mijn bedoeling de vakgeheimen van een molenmaker prijs te geven, maar is meer een technisch onderricht. Dit artikel gaat over het optempelen van een bovenas, een gebeurtenis dat vrij zelden voorkomt, maar is toch wel belangrijk en interessant te noemen.

Er zijn in ons land maar weinig instructeurs die ook les geven in het optempelen aan vrijwilligers-in-opleiding, laat staan in de praktijk meemaken. Op een warme zomerdag in 1982 kon een groepje leerlingen onder leiding van instructeur Bernard Dijk - zelf een oud-molenmaker - een as optempelen op "De Korenschoof" te Noordlaren, waar onze voorzitter T. de Jong de scepter (ik zou liever zeggen de vangketting) zwaait.

Op een septemberdag in 1983 liep 'mijn' molen "Aeolus" te Adorp niet lekker: het bovenwiel en de bonkelaar liepen tegen elkaar aan en de ribben van de as schaafden op de lange spruit.

De kap dateert hier uit 1981, evenals de halssteen, dus nog te vroeg om versleten te noemen. De oorzaak vond ik vermoedelijk in het 'werken' van de voeghouten. Die zijn niet voorzien van bruggen met trekstangen.

Algemeen beschouwd kunnen er nog meer oorzaken te noemen zijn: niet zuiver vlakke boventafelment, versleten halssteen, verrotte windpeluw, doorbuigende tempelbalk (ook burgemeester genoemd), enz.

Zo'n karwei vergt veel nadenken en voorbereidingen, voordat men gaat beginnen.

Hoe men een bovenas kan optempelen, hangt af van de constructie van een molen.

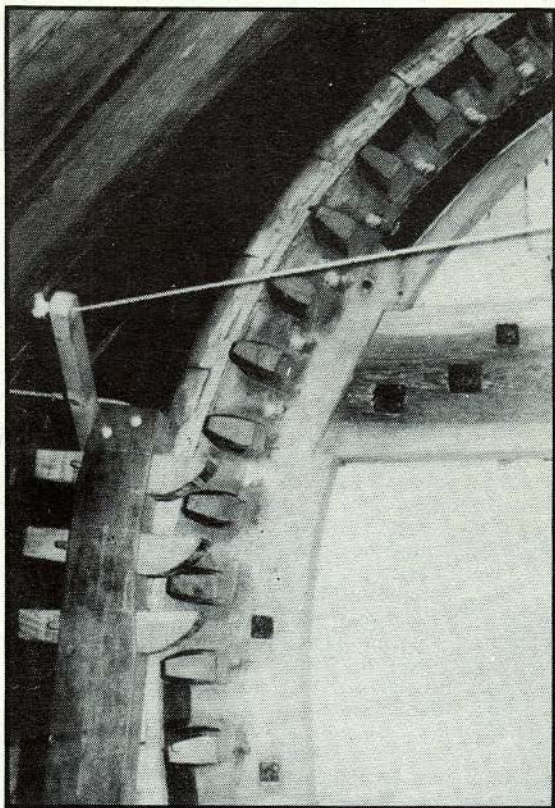
En verder is daarvoor speciaal gereedschap nodig.

En lang niet iedere molenmaker is bereid zijn dure gereedschap even aan derden te lenen, vooral als de eerstgenoemde ze op dat moment zelf nodig heeft voor een karwei elders.

Wat voor gereedschap is er voor nodig?

In de eerste plaats heeft men een toestel nodig, om de as omhoog te krijgen. Dat is tegenwoordig meestal een hydraulische krik - Bernard Dijk bezit er één met een hefvermogen van 12 ton - vroeger ging dat met een vijzel, een soort kaapstander met schroef, een gruwelijk zware arbeid voor de molenmakers van toen. Verder wat flinke blokken en balken van hout en veel wiggen in verschillende vormen en afmetingen, die je wel kunt vinden bij het houtafval van een molenmaker. Een mokertje, een oude beitel met brede bek en twee grote koevoeten worden ook aan de lijst toegevoegd.

Om te beginnen moet men de kap kruien, om de bovenas precies boven een achtkantstijl te krijgen, liefst met de wind dwars op de molen. Vrijwel alle Groninger molens zijn achtkanten, daarnaast

*Het bovenwiel en de bonkelaar liepen tegen elkaar aan, daardoor zijn de afdrukken tussen de kammen op de velg goed zichtbaar.
Molen "Aeolus" te Adorp.*

hebben wij hier één zeskant, twee standerdmolens en vier ronde stenen bovenkruisers. Daar de "Aeolus" in Adorp een rollenkruiwerk heeft - afwisselend houten en ijzeren rollen - moeten er bijzondere maatregelen getroffen worden om beschadigingen door de enorme druk tijdens het optempelen te voorkomen. Zo'n rollenkruiwerk is overigens een grote zeldzaamheid in Groningen.

Ik had gelukkig die dag de wind dwars op de molen, terwijl een sluis voor de rollen in de kruivloer net naast de achtkantstijl zit, die ik hebben moest. Want tijdens het optempelen moet de vang los zijn, met de onderste roede aan de ketting, om het bovenwiel vrij spel te geven en de druk door het gewicht van de vangbalk hierop op te heffen. Ik haalde één rol eruit, die ik met krijt gemerkt had boven de achtkantstijl. Het kostte me wel veel moeite om precies te kruien en veel traplopen tussen de staart en de kapzolder, waardoor de molen meer op een trimbaan begon te lijken (goed voor u), tenzij je hulp kan inroepen van een bevriende collega-vrijwilliger. Maar ik was op die maandagochtend 3 oktober 1983 alleen....

In de plaats van de uitgenomen rol leg je een passend blok hardhout, die teruggekruid kan worden naar de achtkantstijl en daar tussen de overring en het blok met een lange wig - om later gemakkelijker uit te halen - vast te wiggen met een mokertje. Zo is de tempelbalk verzekerd van een goede steun.

Bij molens met een voeghoutenkruiwerk wordt het blok op de boven-tafelment geplaatst (of op een blokkeel indien aanwezig), tegen de glijring. Niet op de glijring leggen, anders wordt het hout ervan ingeknepen, wat het kruien later nog moeilijker zal maken. Bij neutenkruiwerk het blok tussen de neuten plaatsen.

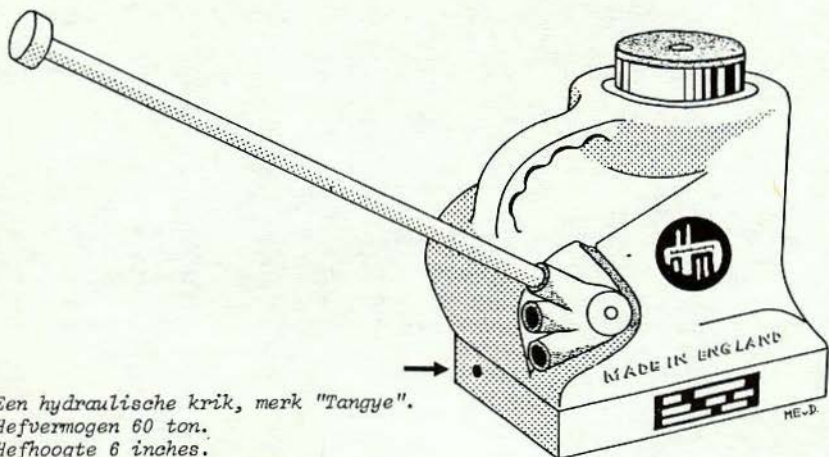
Het achter eind van de tempelbalk moet ook gestut worden door een vastgewigde balk, die op de kapzoldervloer rust met eronder een legeringsbalk. Heeft een molen twee tempelbalken naast elkaar, dan die allebei goed ondersteunen. Ziet men vijf rode koppen naast elkaar onder de windpeluw (wel laconiek de 'burgemeester en wethouders' genoemd, bijvoorbeeld op de molen Dijkstra te Winschoten). De 'wethouders' behoeven alleen boven de boventafelment ondersteund te worden.

Een lastig karwei is het uitwrikken van de wiggen aan weerszijden van de halssteen. Dan pas wordt de krik geplaatst, half op de peluw tegen het steenbed aan en half op een hardhouten blok van gelijke hoogte als de peluw. Er dienen enkele hardhouten wiggen als vulsel onder de krik gelegd te worden, zodat het toestel een haakse hoek vormt met de helling van de as.

In de molen van Adorp gebruikte ik een hydraulische krik van Brits fabrikaat, merk 'Tangye' met een hefvermogen van 60 ton. Het toestel is van de molenmaker Doornbosch te Adorp.

Ik heb hier een nogal zware as met wiekenkruis, daarom was ik bang dat een 12-tons krik het zou begeven. Het linker luik wordt uit de voorkeuvelens genomen (het mag ook eerder, om goed werklicht in de kap te krijgen) en men kan op de windpeluw gaan zitten, met de linkerbeen buiten vrij bungelend. Dit om te controleren of de as goed omhoog gaat en niet naar voren kan schuiven en of de zinken of loden plaat boven de waterhol niet beschadigt.

Met de rechterhand kan het pompen worden begonnen met een lange

Een hydraulische krik, merk "Tangye".
 Hefvermogen 60 ton.
 Hefhoogte 6 inches.
 Deze is van de molenmaker Doornbosch.

stang, zoals bovenstaande tekening aangeeft. Op de cylinder moet een zeer hardhouten blokje worden gelegd. In eerste instantie probeerde ik met een oude kuipneut, die echter finaal geplet is. Een oude, onbewerkte boetkam kan goede diensten bewijzen. In mijn geval kwam deze tegen de flens achter de hals, maar op een rib mag het ook. De as is hier een 'Prins van Oranje', nr. 1454, gegoten in 1895.

Begeleid door licht krakende geluiden kwam de hals na enkele minuten los van de halssteen, zij het met de grootste voorzichtigheid en veel aandacht. Het was echter wel spannend.

Zit het opkrikken je niet lekker, dan kan de as voorzichtig omhoog door de stang uit de pomphouder te nemen - de stang heeft aan het onderste gedeelte een dunne, zeskantige pen, die in het gaatje in het voetstuk (zie pijl op tekening) geplaatst kan worden. Door de stang voorzichtig naar links te draaien wordt de hydraulische druk geleidelijk opgeheven.

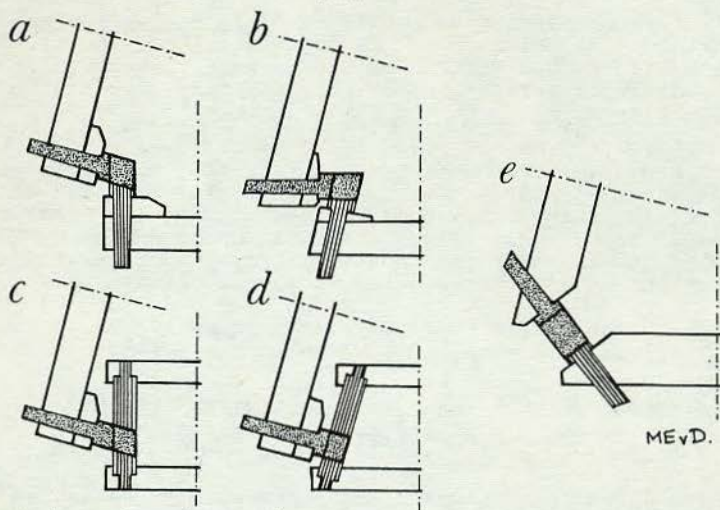
Hoe hoog je de halssteen wenst te hebben, hangt af van de toestand van de kammen vóór het optempelen, de lengte van de as en de plaatsing van het bovenwiel. Bij zeer korte assen (ik ken een molen met een aslengte van 2,75 m bij een vlucht van 22,60 m!) kan beter de molenmaker geroepen worden.

In de Groninger molens komen bovenwielen en bonkelaars met gewone haakse kammen het meest voor. De binnenkant van de bovenwielkammen moeten op gelijke hoogte zijn met de bovenkant van de bonkelaarskammen. Bij een schijffloop wordt de 'beet' op de staven na het optempelen te laag voor het bovenwiel en de staven dienen derhalve een halve slag omgedraaid of helemaal omgekeerd te worden, daar anders de schijffloop minder licht zal gaan lopen.

Bij wielen met 'overgangs' kammen is dat weer een karwei voor de molenmaker, daar het moeilijker af te stellen is. De lange kamstaarten geven n.l. minder stevigheid.

Welke molenmakershoofd heeft bedacht om zo'n conische schijffloop te ontwerpen, die ik in de ronde stenen beltmolen te Nispen (N-Br)

Enkele voorbeelden van de overbrenging bovenas-koningspil.

- a. normale overbrenging met kammen.
- b. bovenwiel en bonkelaar met overgangse kammen.
- c. normale overbrenging bovenwiel-schijfloop.
- d. bovenwiel met conische schijfloop.
- e. overbrenging met conische kammen.

heb aangetroffen? Bovenaan de conisch geplaatste staven is de steek veel kleiner, wat een hinderpaal is voor het optempelen. Misschien moet zo'n schijfloop hoger aan de koningspil vastgeweid worden, maar dat is duur. Conisch geplaatste kammen (zoals in de oliemolen te Roderwolde en in de poldermolen te Wedderbergen) afstellen is ook weer werk voor de molenmaker. De raakvlakken van de tegenover elkaar liggende kammen zouden anders te ver van de wielen komen te zitten, wat aan stevigheid afbreuk doet.

Maar nu gaan we terug naar de halssteen. Nu de as omhoog ligt, nemen we de kans waar om met een oude beitels de oude reuzel weg te schrappen. Probeer nooit je vinger in de uitholling van de steen te stoppen, je weet maar nooit!! Het zwaarste werk moet nog komen: het vulhout onder de steen te krijgen. Je slaat links en rechts onder de eikehouten plank onder de steen (indien aanwezig) en boven het steenbed een koevoet en wrik de steen omhoog. Daar ik in mijn eentje werkte, zette ik een stut onder de ene koevoet, zodat ik handen vrij had voor de andere koevoet. Met een mokertje sla je het vulhout van kwastenloze vurenhout van gewenste dikte onder de steen. De planken van het vulhout moeten iets langer zijn dan de steen diep is. De "Aeolus" heeft een forse halssteen van 49 cm hoog, 25 cm diep en 64 cm breed. De koevoeten worden weggenomen en in de resterende ruimten worden de laatste planken ingeslagen. De steen zal door het werk wat van het steenbord vrijkomen door de schuine helling, waarin de steen zich bevindt. Deze terugduwen en de wiggen naast de steen weer vastslaan en met spijkers borgen.

De machtige bovenas wordt voorzichtig en niet te vlug neergelaten. Daarna doe je het werk in de tegengestelde volgorde, als waarmee je bent begonnen. Let er op dat er geen rommel, zelfs geen kleine houtsplintertjes, op de rolvloer ligt. Die moet altijd schoon blijven.

Maar daarmee is het werk nog niet af: de nu hogere stand van het bovenwiel kan de vang doen aanlopen. De vang moet dus afgesteld worden. Het zou mij te ver voeren om over het afstellen van de vang te schrijven, daar ik ervan overtuigd ben, dat dat reeds in de opleidingen van de vrijwillige molenaars daarin is voorzien. Geef de molen nog even een paar dagen de tijd om de halssteen zich te 'zetten' op het nieuwe vulhout, voor er gedraaid kan worden.

Nu de kammen op een andere plaats elkaar gaan aanwrijven, worden ze weer met bijenwas gesmeerd, om van een lichte werking verzekerd te zijn.

Mijn erkentelijkheid gaat uit naar onze instrukteur Bernard Dijk met zijn deskundige lessen, die ik heb mogen ontvangen. Zonder de molen van Noordlaren zou ik hier niet kunnen durven aan te beginnen.

Het geslaagde karwei heeft totaal vijf uur en.... erg veel zweetdruppels gekost. Daarna ging ik rechtstreeks naar de examens van de vrijwilligers in Hoogeveen!

Dit artikel is bedoeld voor zeer serieuze gegadigden, want een molen is immers een kostbaar werktuig, die in hun handen zijn toevertrouwd. Vergaande enthousiasme zou men zeker niet op prijs stellen met alle gevaren vandien.

M.E.v.D.

- - -

Jaarverslag 1983

van het secretariaat van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens.

Tot de taak van een secretaris van een vereniging behoort het schrijven van een jaarverslag, het valt dan extra op hoe dikwijls dit moet gebeuren en hoe snel de tijd aan ons voorbij gaat. Wij zullen u nu in beknopte vorm aangeven wat 1983 voor onze vereniging heeft betekend.

Het aantal leden blijft nagenoeg constant. Het aantal bedroeg ultimo december 652 (v.j. 662).

Het lijkt schier een onmogelijke taak het aantal leden op het door het bestuur zo gewenste getal van 1.000 te krijgen. De economische recessie in ons land zal daar mede schuld aan zijn.

In het verslagjaar werden 7 bestuursvergaderingen gehouden, waarvan de eerste vijf in 'De Loods' te Hoogkerk. De onverminderd doorgaande huurverhogingen van dit pand noopte het bestuur uit te zien naar een andere vergaderruimte. Deze werd voorlopig gevonden, wegens vriendelijke bemiddeling van ons bestuurslid dhr. C. Pik, in een vergaderruimte van de Analisten-school aan de Bedumerweg te Groningen. De laatste 2 vergaderingen van 1983 werden dan daar ook gehouden.

Voor onze leden en andere belangstellenden werden er ook dat jaar weer twee ledenvergaderingen gehouden en wel op:

17 februari 1983 in het 'Buurthuis' te Groningen de jaarvergadering, bezocht door 66 personen.
Dhr. P. Groot uit Winsum vertoonde hier dia's van molens in Engeland en zijn toelichting hierop werd door de aanwezigen met aandacht gevolgd. De avond werd beëindigd door een dia-serie van dhr. M.E. van Doornik uit Rasquert van een door hem gehouden fietstocht van 2320 km. door Canada en de Ver. Staten, waarbij ook molens werden aangedaan. Dhr. D.J. Tinga gaf toelichting bij deze dia's.

De najaarsvergadering op 10 november 1983 vond weer plaats in de provincie en hiervoor was ditmaal Delfzijl uitgekozen. Er waren niet minder dan 105 belangstellenden, waaruit blijkt dat deze verspreiding door de provincie op prijs wordt gesteld. Op deze avond werd een film vertoond van de Stichting Technisch Film Centrum, met als titel 'Windmolens, vroeger en nu'. Ook veel succes had vervolgens de vertoning van molendia's met toelichting door ons bestuurslid B. Jongsma. Dit waren dia's van dhr. Jongsma zelf en van de Ver. De Hollandsche Molen.

Excursie:

De jaarlijkse excursie vond plaats op 1 oktober 1983 en bestond uit een boottocht vanaf Joure door de Friese meren. Het hoogtepunt bestond uit een bezoek aan de houtzaagmolen "De Jager" te Woudsend en de ook in deze plaats gelegen korenmolen "'t Lam". Deze zeer geslaagde tocht, die zoals altijd door bestuurslid dhr. B. Dijk is voorbereid, trok 55 deelnemers.

Propaganda op beurzen:

Dit verslagjaar zijn er niet veel beurzen en tentoonstellingen gehouden, waaraan onze vereniging kon deelnemen. In oktober waren wij aanwezig met een stand op de beurs 'Energie, Isolatie en Renovatie' in de Martinihal te Groningen. Medewerking verleende de heren De Jong, Dijk, Graeler en Groenewold e.a. Helaas leverde deze beurs nauwelijks nieuwe leden op.

Andere activiteiten:

De 11^e Nationale Molendag, welke werd gehouden op zaterdag 7 mei, was enigszins teleurstellend. Het totaal aantal draaiende molens in Nederland bedroeg 463 (v.j. 545). In de provincie Groningen waren op die dag 41 molens in werking (v.j. 46). De werkgroep Nationale Molendag te Hoogeveen rekent er op dat in 1984 het aantal draaiende molens belangrijk meer zal zijn. Als de wind ons niet in de steek laat, zal dat vast wel lukken.

Een nieuwe fietstocht werd uitgezet in het zuidelijk Westerkwartier. De start van de meeste deelnemers (totaal ca. 80) vond hoofdzakelijk plaats vanaf de zeskante stellingmolen van molenaar Broekema te Niebert. De deelnemers waren enthousiast ondanks de harde wind,

die 's middags zeer toenam. Het aantal kilometers van deze nieuwe tocht lag rond de 40 km.

In het verslagjaar werd door de vereniging 'De Hollandsche Molen' géén landelijke contactdag georganiseerd, alle activiteiten van deze vereniging waren gericht op een zeer actieve landelijke actie 'Molens draaien niet van wind alleen'. Ook de pers, zowel landelijk als regionaal, heeft ruime aandacht besteed aan deze actie.

Molenopeningen:

Op 30 april vond de officiële heropening plaats van de stellingkorenmolens te Harkstede. Er was die middag weinig wind, maar veel belangstelling. De tot nu toe naamloze molen kreeg bij deze gelegenheid een naam en wel "Stel's Meulen", naar de vroegere eigenaars de gebroeders Stel. De molen is vanaf 1971 eigendom van de Slochter Molenstichting.

Zaterdag 2 juni vond de feestelijke ingebruikneming plaats van de zeskante korenmolens te Niebert, mede dank zij giften van de plaatselijke bevolking is deze molen weer een pronkstuk voor de omgeving. Vrijwillige molenaar E.C. Broekema zal hier zorgen voor zwaaiende wieken.

Tenslotte werd in Noordhorn op 10 december van het verslagjaar de koren- en pelmolen "Fortuna" na een moeizame restauratie onder veel belangstelling feestelijk heropend.

Geen molenopening, maar wel een belangrijke gebeurtenis vond plaats op 16 december 1983. Op die dag vond n.l. de afscheidsreceptie plaats van de heer B. Jongsma als secretaris van de Provinciale Groninger Molencommissie en als ambtenaar belast met de afdeling molenzaken van de provincie Groningen.

Een groot aantal genodigden was aanwezig, vele geschenken, vaak zeer origineel, werden de heer Jongsma overhandigd, er werden schetsjes opgevoerd, waardoor alles een feestelijk karakter had. Over de opvolging van dhr. Jongsma is nog niets bekend met zekerheid, maar er wordt hard aan gewerkt. De heer B. Jongsma blijft lid van ons bestuur en zal ook bij andere gelegenheden zijn stem nog wel verheffen.

De Zelfzwichter:

'De Zelfzwichter', het driemaandelijks orgaan van onze vereniging verscheen op de geplande data.

De redaktie wordt gevormd door de heren B. Jongsma, D.J. Tinga, M.E. van Doornik en H. Berends. Maar ook gedurende het verslagjaar werd medewerking verleend door bestuursleden en leden, waarvoor onze hartelijke dank!

Op 4 oktober vierde onze vereniging het 10-jarig bestaan en uiteraard ook in 'De Zelfzwichter' werd bij dit feit even stil gestaan. Om ons gewaardeerde tijdschrift ook in de toekomst regelmatig te laten verschijnen, is het van bijzonder belang, dat alle leden en zij die ons welgezind zijn ons helpen aan kopij, herinneringen, oude foto's e.d. Alles is welkom!

Bestuurssamenstelling:

Aan de beurt van aftreden was de heer J. van Dijk. Hij stelde zich

echter herkiesbaar. Door het tussentijds aftreden van dhr. H. Walstra was aan het begin van het verslagjaar een vacature ontstaan.

Op de jaarvergadering van 17 februari 1983 stelde het bestuur aan de leden voor om in deze vacature te voorzien door benoeming van dhr. L. Groenewold uit Zuidwolde. Met deze benoeming gingen de leden gaarne akkoord.

Op 1 juni '83 trad, wegens drukke werkzaamheden, D.J. Tinga zich terug uit het bestuur, terwijl in oktober ook de heer H.L. Schreuder zich terugtrok.

Tijdens de najaarsvergadering op 10 nov. '83 kon het bestuur de leden voorstellen twee nieuwe bestuursleden te benoemen, te weten de heren L.E. Buiskool uit Blijham en F. Graeler uit Zuidhorn. Beide heren werden benoemd, zodat het huidige bestuur als volgt is samengesteld:

T. de Jong	Hoogkerk	- voorzitter
C.E. van der Horst	Scheemda	- 1 ^e secretaris
L.H. Brink	Haren	- 2 ^e secretaris
L. Groenewold	Zuidwolde	- penningmeester
B. Dijk	Aduard	- techn. adviseur
B. Jongsma	Groningen	- hoofdred. De Zelfzwichter
J. van Dijk	Groningen	- bestuurslid
Mevr. E.H. Laan-Berghuis	Groningen	- bestuurslid
Dr. C. Pik	Hoogkerk	- bestuurslid
L.E. Buiskool	Blijham	- bestuurslid
F. Graeler	Zuidhorn	- bestuurslid

Het bestuur is hiermede weer voltallig.

Vrijwillige molenaars:

De jaarlijkse excursie voor vrijwillige molenaars-in-opleiding, wederom georganiseerd door onze instrukteur B. Dijk, vond plaats op 9 april '83 alwaar in Noord-Holland 7 verschillende molens werden bezocht en voor 2 molens een foto-stop werd gehouden. De bezochte molens waren:

De wipmolen van Obdam,
de binnenkruier "E" te Stompvoren,
papiermolen "De Schoolmeester" te Westzaan,
een drietal molens aan De Zaanse Schans te weten "De Huisman",
"De Gekroonde Poelenburg" en "De Kat" en
tenslotte de korenmolen "De Dood" te Zaandijk.

Een heel programma, waarover de deelnemers zeer enthousiast waren.

Op 26 en 27 mei 1983 werden er examens georganiseerd. Op de eerstgenoemde dag op de korenmolen "De Lelie" te Eenrum voor drie kandidaten en op laatstgenoemde dag op de poldermolen "De Helper" aan het Paterswoldse Meer voor 4 kandidaten. De geslaagden waren de heren F. Graeler (Zuidhorn), W. Steenbrink, T. Petri, E. de Vries (alledrie uit Loppersum), J. Vleeshakker (Veenoord Dr.) en H. Valkenhoff (Zuidwolde Dr.).

In het najaar, n.l. op 3 oktober, waren er 4 kandidaten voor een examen op de Drentse molen "De Zwaluw" te Hoogeveen, waarvan één

Groninger: M.E. van Doornik (Rasquert). Deze slaagde met een goede score. Ook de heer J.J. van 't Slot (Schoonebeek) benaalde het gewenste diploma. Twee kandidaten uit Friesland moesten de theorie overdoen.

Aan alle geslaagden onze hartelijke gelukwensen!

Vooruitzichten 1984:

Wat kunnen wij voor 1984 en de volgende jaren verwachten om ons streven te kunnen verwezenlijken om onze 80 overgebleven molens te redden?

Een terugblik op de afgelopen 10 jaar stemt ons tot tevredenheid en er is veel gebeurd, maar de economie was ons, vooral in de beginjaren gunstig gestemd.

Dit is nu niet meer het geval; de rijksoverheid moet evenals elke burger de eindjes aan elkaar knopen. Het is vooral nu van het allergrootste belang dat de Nederlandse bevolking de handen inéén slaat om te redden wat er met zoveel moeite tot stand is gebracht. Het initiatief van plaatselijke akties met steun van gemeente, provincie en rijk is onontbeerlijk. Nog steeds zien wij resultaten als allen de schouders er onder zetten (herbouw afgebrande poldermolen nr. 2 te Kinderdijk, nieuwbouw van de korenmolen te Akersloot, enz. enz.).

Ter besluit van dit jaarverslag willen wij graag als 10 jaar oude vereniging de slagzin van onze 60 jaar oude moeder-vereniging 'De Hollandsche Molen' overnemen en benadrukken:

**MOLENS DRAAIEN
NIET VAN WIND ALLEEN**

C.E. van der Horst.

- - -

Financiële verantwoording

door L. Groenewold, penningmeester.

Het lijkt erop, dat onze vereniging het afgelopen boekjaar ook 'de man met de hamer' is tegengekomen, om deze in de schaatssport veel gebezigde term maar eens te gebruiken.

De beursaktiviteiten lagen zo goed als stil, waardoor er een belangrijke bron van inkomsten droog kwam te staan.

Een aantal van onze leden (48) zagen o.a. door de bezuinigingen van onze regering de bui hangen en voelden zich genoodzaakt het lidmaatschap op te zeggen. Dit overigens met de meeste spijt.

Gelukkig hebben zich in de loop van het jaar 57 nieuwe leden aangemeld. Dit is vooral te danken aan de vertegenwoordiging van onze vereniging bij molenopeningen en propagandafolders, die door vrijwillige molenaars op hun molen worden uitgedeeld.

Hieruit blijkt, dat reclame direct resultaat oplevert. Probeert u het ook eens in uw familie- of kennissenkring!

Op de volgende pagina volgt een overzicht van de baten en lasten over 1983.

ONTVANGSTEN		UITGAVEN	
saldo kas	f 345,05	stichting (inz 1982)	f 960,00
- giro	- 1815,23	- 1983	- 14595,00
- sprrk	- 22546,87	- subsidie 1983	- 3000,00
- privé.-	- 354,32	- bijdr. gemeenten	- 485,00
	- 25061,47	drukwerken	- 1954,65
contributies	- 10005,00	portokosten	- 1708,06
giften	- 2136,50	zalenhuur tbv vergad.	- 645,16
excursie	- 2500,00	benzinekosten	- 347,00
propaganda artikelen	- 2677,56	propaganda artikelen	- 997,66
diverse artikelen	- 626,10	kantoorbenodigdheden	- 85,30
voorschotten stichting	- 241,91	excursie (gedeelte)	- 1704,50
rente bankrekeningen	- 691,60	Kamer v Koophandel	- 63,80
- giro	- 63,58	diversen	- 1519,51
* bestemd voor stichting	- 14295,00*	saldo kas	- 589,65
** les gelden vrijw mol.	- 300,00*	- giro	- 6108,73
		- spaarrek.	- 23227,95
		- privérek.	- 606,75
	<u>f 58598,72</u>		<u>f 58598,72</u>

*deze bedragen waren ten onrechte door de donateurs nog op het oude postrekeningnummer overgemaakt.

**voor het gemak van de acceptgirokaart tijdelijk op onze rekening gestort

activa		BALANS 1983	passiva
liquide middelen	f 30533,08	vermogen	f 44028,08
*inventaris	- 9351,00		
propaganda art.	- 2270,00		
fotoseries	- 1874,00		
	<u>f 44028,08</u>		<u>f 44028,08</u>
*diaprojector etc	f 2700,00	nietmachine	f 1350,00
filmprojector	- 2200,00	tekeningen Sipman	- 900,00
molenmakersger.	- 150,00	film Krimster	- 1250,00
showmolens	- 300,00	klein materiaal	- 500,00
schrijfmachines	- 1,00		

Voor wat betreft de begroting 1984 dient te worden opgemerkt dat ik ben uitgegaan van een stijging van 7 procent (de verhoging van de BTW-tarieven meegerekend).

Een aantal posten worden in de begroting op de volgende pagina toegelicht teneinde het bedrag te motiveren.

BEGROTING 1984

ONTVANGSTEN		UITGAVEN	
1	saldo kas f 589,65	subsidie stichting	f 3000,00
-	giro - 6108,73	drukwerken	- 5800,00 8
-	sprek -23227,95	portokosten	- 1750,00
-	privén - 606,75	zalenhuur vergaderingen	- 700,00
	f30533,08	benzinekosten	- 450,00
2	contributies -13000,00	propaganda artikelen	- 1100,00
3	giften - 1500,00	kant. benodigdheden	- 100,00
4	excursie - 2500,00	kosten excursie	- 2200,00
5	diverse artikelen - 700,00	Kamer v Koophandel	- 65,00
6	div propaganda artikelen - 3000,00	diversen	- 2000,00
7	rentes - 850,00	kosten ledenadministr.	- 2500,00 9
		saldo's	-32418,08
	<u>f 52083,08</u>		<u>f 52083,08</u>

1. Dit betreffen reële saldo's.
2. Uitgangspunt is f 20,- contributie per lid, maar dit kan overeenkomstig de beslissing van de ledenvergadering worden aangepast.
3. De giften bedragen gemiddeld zo'n 20 procent van het contributiebedrag; zij zullen in 1984 vermoedelijk eerder dalen dan stijgen.
- 4.-6. Er wordt een lichte stijging verwacht, veroorzaakt door een wat grotere beurs- en braderie-activiteit.
7. Schatting berust op dezelfde rentepercentages.
8. Het drukken tegen kostprijs is niet meer mogelijk. We moeten dus uitwijken naar een professionele drukker met dezelfde professionele prijzen. Er is rekening gehouden met een extra kostenpost voor de realisering van een z.g. 'blijvende Zelfzwichter'.
9. Zie ook punt 2 en het relaas van onze voorzitter. We zullen hoe dan ook worden geconfronteerd met hoge kosten voor onze ledenadministratie.

Tot ziens op onze Jaarvergadering op 29 maart a.s.

L. Groenewold.

- - -

Molennieuws

(De nummers bij deze molennieuwtjes verwijzen naar het molennummer in de tweede druk 1981 van het Groninger Molenboek.)

7. "De Jonge Hendrik" te Den Anel.

De laatste tijden was de zelfzwichting op de roeden van deze beroemde koren- en pelmolen door de weersinvloeden verre van betrouwbaar. Gedurende enige tijd zagen de rijen kleppen eruit als een slecht gebit. Op één roede is de zelfzwichting, met financiële medewerking van de eigenaresse gemeente Baflo,

vernieuwd. De andere roede zal wellicht nog zo'n beurt ondergaan. Alsmede is een staartbalk vervangen, aangezien van de oude balk, die uit twee delen bestond, de lasverbinding ingerot was. Verder is de kaar van de koppel maalstenen eveneens vernieuwd.

18. "Ceres" te Spijk.

Naar een onlangs gehouden inspectie duidelijk heeft gemaakt, moet het wiekenkruis aan deze molen in meerdere mate worden vernieuwd dan eerst werd aangenomen. De zaak was niet meer stormveilig. En we hebben de laatste tijd nog wel eens een stevige bries! Zo stevig dat omwonenden gingen klagen over afwaaiende delen van de wieken.

In de "Ceres" zit nu nog een oude Potroede. Meer dan 60 jaar geleden werd hij hier gestoken en toen was het voor deze roede al de derde molen.

Het bestuur van de Stichting Groninger Molenvrienden heeft dan ook aan de molenmakerij Bremer opdracht gegeven tot het leveren van een nieuwe binnenroede. Hij zal worden uitgerust met het zelfzwichtingssysteem met Van Bussel-stroomlijneus en Bremer-remkleppen.

Ook de buitenroede krijgt een goede beurt. Deze zeilroede krijgt weer een nieuwe fok. De firma Bremer had deze molen reeds onderhanden. De beperkte restauratie valt nog in de 'Klein-herstel-regeling'. Met de noodzakelijke uitbreiding van dit herstel wordt het subsidiale maximumbedrag van f 25.000,- ver overschreden.

22. "Windlust" te Overschild.

De op één na de kleinste stellingkorenmolens (zie nr. 15) van Groningen ondergaat momenteel een metamorfose. In vergelijking met zijn foto in het Groninger Molenboek is de "Windlust" nu haast niet meer te herkennen. Het achtkant, dat voorheen horizontaal is gepotdekseld, is nu nieuw bekleed met vertikale planken, die bovenaan echter zonder de bijbehorende kroonlijst eindigen, net als op de naburige houtzaagmolen "Fram" te Woltersum, wat niet zo mooi lijkt.

De binnenroede is nu voorzien van zelfzwichting (prachtig), terwijl de buitenroede momenteel nog niet aanwezig is en zal ook met zelfzwichting uitgerust worden. Verder is het molentje keurig in de verf gezet.

Om die binnenroede te kunnen bekostigen, hield de Slochter Molenstichting een financiële actie. Bijdragen kwamen binnen door het houden van een collecte onder de inwoners van Overschild, het Kammingafonds, van de Rabo-bank Overschild en de ANWB. Toen de Stichting Groninger Molenvrienden daar nog eens f 2.000,- aan toevoegden kon aan de molenmaker Doornbosch de opdracht worden gegeven.

32. "De Lelie" te Eenrum.

Uiteraard ondervindt dit fraaie, karakteristieke Noord-Groninger dorp verfraaiing van de in 1980-'81 gerestaureerde forse molen. Nu is "De Lelie" sindsdien een levend monument; Tom Baars is hier de actieve vrijwillige molenaar.

22. De "Windlust" te Overschild met één roede met zelfwichting.

34. "De Vier Winden" groet Petewind in Pieterburen.

32. Het fraai gerestaureerde molenhuis bij de molen "De Lelie" te Eenrum.

Bovendien gaat de gemeente verder met verbetering van de omgeving. Het ernaast gelegen zeer vervallen molenhuis onderging een renovatie. Bovendien stelde zij een woonomgevingsverbeteringsplan op voor het gehele terrein rond de molen. Dat is nu van een klinkerverharding voorzien, met straalsgewijze stroken zwerfkeien vanaf de hoeken van het onderchthkant. Ook wordt aan de rechter voorkant van de toegangsweg enige parkeerruimte geschapen.

34. "De Vier Winden" te Pieterburen.

Afgelopen najaar is er in het mooie dorp Pieterburen een windenergiemolen geplaatst ten behoeve van de energievoorziening van het bekende zeehondencreche. Het futuristische soortgenoot van onze traditionele molens is afkomstig uit het Noordhollandse Petten en draagt de naam "Petewind". Speciaal voor deze gelegenheid is de stellingmolen "De Vier Winden" in vreugdestand en feesttooi gezet, met een spandoek aan de stelling, waarop stond te lezen: "De Vier Winden groet Petewind", wat op de foto duidelijk te zien is. Op 21 januari '84 is op deze molen van het koppel maalstenen de gebarsten loper verwijderd, en zal misschien vervangen worden.

60. "Grote Geert" te Kantens.

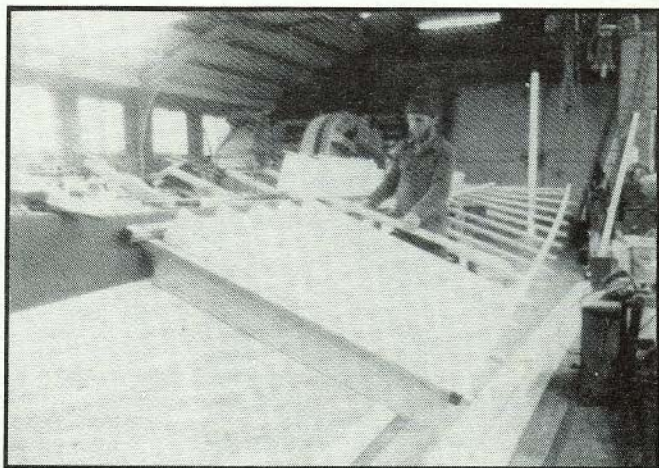
In tegenstelling tot wat er rondom nr. 32 is gebeurd, zagen B. en W. van de gemeente Kantens geen oplossing om het bouwvallige, uit het midden van de vorige eeuw daterende molenhuis met kapschuur - een gelijksoortig exemplaar zoals in Eenrum - te behouden en zou worden gesloopt. Dat is nu gebeurd. Een lichtpunt is daarbij, dat het uitzicht op de hoge stellingmolen vanuit het dorp, met name vanaf de drukke Langestraat, nu geheel vrij is. Voordien werd de molen voor een deel behoorlijk aan het oog onttrokken door het molenhuis. Het terrein voor de molen is keurig geëgaliseerd, maar het heeft de bestemming als bouwterrein. Er zullen enkele woningen komen. Wanneer het zal gebeuren, hebben B. en W. van Kantens nog niet besloten.

90. "Aeolus" te Oldehove.

Molenminnend Groningen is op maandag 30 januari '84 geschokt door een vrij ernstig bedrijfsongeval tijdens de restauratie aan het kleinste exemplaar van het Oldehoofster molenduo. Een stut onder een ligger van de zojuist aangebrachte nieuwe stelling schoot los, zodat drie werkloze timmerlieden, aangesteld door de Provinciale Stichting Werkgelegenheidsprojecten Groningen, die op de stelling stonden, vijf meter lager op de grond terecht kwamen. Een vierde man onder de stelling werd getroffen door het hout. Drie van hen konden na een kort verblijf in het ziekenhuis huiswaarts keren, maar de vierde bleef daar langere tijd wegens een gescheurde milt. Maar het werk aan de molen gaat onverdroten voort. Zo ook zijn de nieuwe Buurma-roeden (nr. 130 en 138 van 1983) gereed en worden opgehekt met zelfzwichting en oudhollandse voorzomen in de werkplaats van de fa. Doornbosch te Adorp. Begin maart is de kap van de "Aeolus" afgenomen.

90. De "Aeolus" te Oldehove
met de ingestorte stelling.

90. In de werkplaats van Doornbosch
wordt een nieuwe roede opgehekt.

124. "Eva" te Usquert.

De restauratie, uitgevoerd door de molenmakerij Bremer, van deze forse stellingmolen nadert zijn voltooiing en staat er nu al fraai bij. De roeden zijn nu oudhollands opgehekt. Voor de goede orde willen wij vermelden, dat de vlucht thans 23,40 meter bedraagt en niet meer 22 meter, zoals in het Groninger Molenboek staat vermeld.

Het achtkant is nieuw bekleed met dakleer en het muurwerk is bijgevoegd. De afwerking zal nog enige tijd vergen.

De feestelijke opening is gepland op zaterdag 14 april 1984, wanneer de omstandigheden het toelaten, anders op 28 april.

134. "De Vriendschap" te Winsum.

Er is een probleem met deze geheel houten stellingmolen. De molen kan voorlopig niet meer draaien, daar de bovenas is vastgelopen. De as ligt met de waterhol binnen de kap en de askop zit helemaal tegen het steenbord; bovenwiel en bonkelaar raken tegen elkaar aan.

Op 11 februari j.l. hebben de vrijwilligers S. Bakema en Martin van Doornik, die te hulp is geroepen, vergeefs gepoogd met van een molenmaker geleende gereedschap de as naar voren te schuiven. Achteraf gebleken zit de oorzaak in een loszittende penbalk, waarvan de wiggen waarmee de penbalk tussen de voeghouten is bevestigd, gewoon met de hand eruit gehaald kunnen worden.

Dat is teveel voor de beide molenliefhebbers. Er zat niets anders op dan de eigenaresse - de gemeente Winsum - hiervan op de hoogte te brengen, die een molenmaker zal inschakelen voor herstel.

140. "Fortuna" te Noordhorn.

Op zaterdag 10 december 1983 om 14.00 uur was het dan zover: de officiële opening van de koren- en pelmolen "Fortuna" te Noordhorn. Ook bij deze molen een medeleven van de gehele bevolking. Naar goed gebruik het optreden van de muziekvereniging; het oplaten van de ballonnetjes door de kinderen (zie foto); versterkingen onderin de molen, enz.

Burgemeester drs. D.J. van der Zaag van de gemeente Zuidhorn liet in zijn toespraak in de molen blijken dat de situatie veel overeenkomst vertoonde met die bij de feestelijke ingebruikneming op 12 december 1952. Alleen wil hij - en niet minder andere gemeentebestuurders K. Koopman voorop - niet een herhaling van een afglijden naar verval. Gelukkig kon hij daarbij wijzen op een verandering van de opvattingen: nu bestaan er vrijwillige molenaars (voor de "Fortuna" is Folkert Grealer de man) en zijn er vele molenvrienden. De voorzitter van onze vereniging stelde een aantal molensbrieven beschikbaar. Deze vielen in zeer goede aarde en zijn nabesteld.

Om vorenbedoeld verval tegen te gaan willen B. en W. komen tot een molenbeheerscommissie voor de beide korenmolens in de gemeente Zuidhorn (de andere staat in Enumatil - red.). Op uitnodiging heeft namens de Stichting Groninger Molenvrienden de heer B. Jongsma ook zitting in die plaatselijke commissie, bestaande uit 5 personen, genomen.

*De ballonnen
worden door de
kinderen op-
gelaten bij de
molen "Fortuna".*

Die commissie zal zich ook bezig moeten houden met aanvullende wensen. Want zoals dat tegenwoordig gaat: om financiële redenen kon geen sprake zijn van een toevoeging op de begrotingsposten. Niettemin mogen we dankbaar zijn dat de fa. Bremer voor een gunstig bedrag zo'n zware restauratie kon verwezenlijken.

Jammer is dat vóór de restauratie de vrijwilliger niet een ruime mogelijkheid kreeg de werking van de molen te beproeven. Dat lijkt ons de beste manier om op de valreep onverwachte moeilijkheden te omzeilen.

Die waren er nu - kort voor de officiële opening - met het kruien. De molen heeft een neutenkruiwerk.

Wij vinden het jammer, dat in de begroting niet het in ere herstellen van de zelfzwichting was opgenomen.

Deze Bremer-roeden zijn eens gemaakt voor zelfzwichting en hebben dus te weinig gaten voor de heklatten. De oplossing werd gevonden door de tussenliggende heklatten gewoon koud tegen de roeden aan te zetten, en hebben nun onderlinge

verband te danken aan de drie zoomlatten en een soort vierde zoomlat, die tegen de roede op zit. Dus net als de bordschroot, maar dan aan de andere kant van de roede. De binnenroede heeft fokwieken van het zogenaamde twee-straaIs profiel, met remkleppen die via de spin op de askop bediend kunnen worden. De buitenroede heeft Van Bussel-stroomlijnnieuzen zonder remkleppen.

Een merkwaardige bijkomstigheid is dat tijdens de opening nog geen baard op de kap is aangebracht. Misschien vergeten, of nog niet gereed, of zijn de financiële middelen hiervoor nog niet toereikend. Evenmin waren de zeilen op de wieken aanwezig. Als we eens misschien een inzameling voor de nieuwe doeken zullen gaan houden? Aan de stellingbalie hing, net als op 30 april '83 in Harkstede, de inmiddels ons bekend geworden spandoek 'Molens draaien niet van de wind alleen' en waarschijnlijk vuil geworden van de vele andere molenopeningen.

- - -

Molenbrand te Volkel door G.J. Pouw.

Zoals u allen wellicht reeds ter ore is gekomen, is ons Nederlands molenbestand tijdens de storm van zaterdag op zondagnacht 26-27 november 1983 weer met een exemplaar verminderd.

Niet dat wij liever een acht-kante of ronde stenen molen hadden zien afbranden, maar wel heel jammer betreft het hier een standerdmolen in Noord-Brabant. (Na de brand bleef van de arme molen alleen de vier teerlingen over en de as brak daarbij in drie stukken, - red.).

De oorzaak was het ontbreken van een stel roedkettingen. Deze waren volgens zeggen, twee weken daarvoor gestolen. Op zich natuurlijk een schandalige zaak, maar de dief zal zich wel niet gerealiseerd hebben, wat de gevolgen zouden kunnen zijn.

Maar bij ons rijst dan toch wel de vraag: "Waarom dan niet nieuwe kettingen aangebracht en voorzien van een afdoend slot?" Als antwoord kan dan komen: "Tja, maar dit was niet de eerste keer, dat de kettingen ontvreemd waren!" Doch direct daarop kan dan gesteld worden, o.k. dat was dus een bekend euvel, waarom dan geen stutten in het bovenwiel?

Naar aanleiding van dit droevige geval willen wij eeniedere vrij-

De standerdmolen te Volkel.
Bouwjaar 1738, vlucht 26 meter.

williger, beheerder en/of eigenaar vanaf deze plaats de volgende raad geven:

Als men bemaalt, beheert of bezit een grondzeiler, van welk model ook, en als deze zo gesitueerd is, dat er geen of weinig toezicht is, deze te voorzien van stutten in het bovenwiel. De mentaliteit is bij een klein deel van de bevolking nu eenmaal zo: "Ik heb dat nodig, dus pik in", maar ook: "Haal eraf die spullen en smijt ze ergens maar neer, dan zal je die molenaar op zien kijken!"

Daartegen is er voor weinig kosten een tweetal stutten aan te schaffen (of zelf te maken) en als we dan toch met preventie bezig zijn, denk ook eens aan een 'lekenkettinkje' of andere borging van de wipstok tegen het lichten van de vang door onverantwoorde figuren.

Tot slot nog als laatste advies: Als men als vrijwilliger, beheerder of eigenaar niet naast of dichtbij de molen woont, neem dan eens contact op met de naaste omwonenden en maak daar je adres bekend en vraag of ze contact met je opnemen, als er onverhoopt eens iets met de molen aan de hand is. Een goede zaak is ook eens contact op te nemen met de brandweer en de politie, ook die weten dan waar ze moeten zijn in geval van nood.

(Met toestemming overgenomen uit de "Gildebrief").

- - -

Dodelijke ongevallen bij bouw of afbraak van molens

door B. van der Veen Czn.

Zoals algemeen bekend is het molenmakersambacht een beroep met veel gevaren en gebeuren er dikwijls dodelijke ongelukken.

Met de tegenwoordige bouwkransen is het gemakkelijker en veiliger geworden en men heeft geen z.g. 'steng' (of bok - red.) meer nodig voor het ophijzen van molenonderdelen. Hier volgt een opsomming van de mij bekende dodelijke ongevallen in de laatste honderd jaren, maar wellicht zijn er nog meer geweest. Wie 't weet, mag het zeggen.

31 mei 1883. Omgekomen bij de bouw van de barkmolen "De oude Held" aan het Reitdiep, ten westen van de Kranepoort te Groningen, de molenmaker Hindrik (Jans) van der Veen, woonachtig te Bedum, geboren te St. Annen in 1856. Deze molen stond als poldermolen op de polder "De oude Held" aan het Aduarderdiep, was daar overbodig geworden, doordat men was overgegaan op stoombemaling en werd daarop afgebroken om te worden herbouwd te Groningen.

1917. Omgekomen bij de afbraak van de koren- en pelmolen van gebr. Bouwman te Westernieland. Deze molen was gebouwd in 1854 door de molenmaker Van der Heide te Leek en afgebroken door molenmaker P. Takens te Onderdendam (Menkeweer). Het slachtoffer was Geert Luitje de Vries, oud 42 jaar.

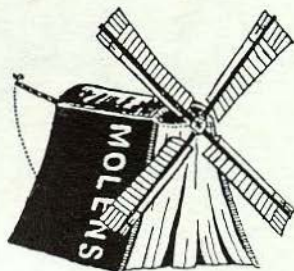
1921. Omgekomen bij de afbraak van de korenmolen aan de Woldweg te Appingedam (Opwierde) de tweelingbroer van molenmaker

Harm (Harms) Wiertsema, Rienko (Harms) Wiertsema te Eexta.
De molen was gebouwd in 1869 en afkomstig uit Losdorp, aldaar
gebouwd in 1828.

B.v.d.V.Czn.

- - -

Over een molen-verzameling

Vorige maal zeiden wij reeds, dat er in de stroom Nederlandse molenpublicaties nu langzamerhand een eind lijkt te komen. Overigens wachten wij nog steeds op de komst van een Limburgs molenboek. Zelfs van de Molenstichting Limburg hadden wij lang niets meer vernomen, maar opeens was daar weer een uitgave!

- 1. En wel 'Molen-informatie', 11^e jaargang nr. 3-4 en gelijktijdig 12^e jaargang nr. 1-2. Wat er nu voor ons ligt, is dan ook wel de moeite waard. Een gedegen studie, volop geïllustreerd met als titel: 'Kroniek van De Onderste molen te Mechelen-Wittem', deel 1. 28 pagina's behandelen de geschiedenis van deze voormalige papier-waterradmolen. Deel 2 volgt t.z.t.

Voor molenbibliografen is uitbreiding van de verzameling nog steeds goed mogelijk door de aanschaf van buitenlandse uitgaven. Zij die redelijk thuis zijn in de drie moderne talen, kunnen nog heel wat genieten.

- 2. Dit jaar verscheen in Engeland een fraai linnen gebonden boek van W. Foreman 'Oxfordshire Mills' - 144 pag's met schetsen en foto's in zwart/wit. Formaat 19 x 25 cm. Uitgegeven te Southampton 1983 - ISBN 0 85033 44 1. Prijs £ 9.95. Bestelling via Gysbers & Van Loon te Arnhem tegen de dagkoers (ca. f 53,- franko). Bij de normale boekhandel betaalt u aanzienlijk meer! Dit boek behandelt zowel wind- als waterradmolens en ook hier word je er mistroostig van om te zien hoeveel schoons er is verdwenen. Reden te meer om te redden wat er nog te redden valt. Fraai boek! Aanbevolen.

- 3. Polyvisie B.V. 's-Gravelandseweg 78a - 1217 EW Hilversum heeft een klankbeeld samengesteld met als titel 'Nederland-Mollenland'. Deze uitgave bestaat uit 72 dia's, een cassette-bandje van 40 minuten en een tekstboekje. De beelden met gesproken tekst zijn bedoeld voor het onderwijs, maar het is voor iedere verzamelaar leuk weer eens iets geheel anders aan de collectie toe te voegen. De prijs is f 94,40 incl. porto en verpakking. Eerst bestellen en daarna per accept-girokaart betalen.

- 4. Ook uit Duitsland weer wat nieuws. Het is een uitgebreide brochure met als titel 'Windmühlen in Ostfriesland und Oldenburg, ein Wegweiser für die Freizeit'. 73 pag's, formaat 10 x 22 cm. met beschrijving en fotootje van de molens in dit gebied. Te bestellen bij Soltau-Kurier GmbH - Stellmacherstrasse 14 - 2980 Norden (West-Dld.). Voor het boekje betaalt u DM 7,50 plus DM 1,90 voor verpakking en porto.

- 5. Een aardig boekje, tevens leidraad van een in 1982 gehouden tentoonstelling, geschreven door F.W. Weber met als officiële titel 'Mühlen der Nordpfalz im Bereich der Alsenz', kort gezegd: 'Mühlen in Alsenztal'. Het bestaat uit korte tekst met tekeningen van een aantal bestaande en verdwenen waterradmolens in dit dal, waar wij koren-, pel-, vol- en kruitmolens vonden, maar waar zelfs ook hennep werd geklopt (Hanfreibe). 55 pag's, formaat 15 x 22 cm. Otterbach 1982. Prijs f 17,- excl. BTW en porto. Verkrijgbaar bij Gysbers & Van Loon te Arnhem, voorzover de voorraad strekt.
- 6. Een echt gebonden boekje in het formaat van 15 x 22 cm. komt ook uit Duitsland: het heeft als titel 'Romantik und Wirklichkeit der alten Mühlen', het verscheen te Kassel in 1980 (ISBN 3-87680-312-8), schrijver en samensteller is Richard Wittich, die naast een artikel van hemzelf een 15 artikelen samenvoegde van diverse schrijvers uit voorbije jaren (1912, 1929, 1938, 1957 enz.). Het boek handelt over waterradmolens met uitzondering van een schets uit 1929 die Franse windmolens beschrijft. De prijs van het goed geïllustreerde boek is f 29,80 excl. BTW en porto. Ook hier kunt u Gysbers & Van Loon over benaderen.
- 7. Nog niet eerder waren wij in staat om het boekje 'Molens in Zuid-Holland in oude ansichten' deel 2 aan te kondigen. Het werd geschreven door drs H.A. Visser uit Papendrecht en verscheen reeds in 1980. Volgens onze gegevens echter nog steeds verkrijgbaar. Dit boekje uit de bekende serie bevat 159 foto's en ansichtkaarten van de windmolens uit genoemde provincie. Goede beschrijvingen. Uitgave Europese Bibliotheek, Zaltbommel (ISBN 90 288 0162 6), prijs ca. f 35,-.
- 8. Ook ontvingen wij weer nieuws van T.I.M.S. (The International Molinological Society) in de 'Newsletter' van dec. 1983 een artikel van M.L. Hallet over het plan om windmolens te gaan gebruiken bij de goudmijnen in zuidelijk Australië (2 pag's - geïll.). Een tweede artikel is uit Duitsland, maar zoals alles bij T.I.M.S. in de Engelse taal handelt over pompmolens door waterraderen aangedreven. Schrijver is Frank Tönsmann.
- 9. Bijgesloten bij bovengenoemde 'Newsletter' is een A 4 boekje door E.L. Trebela met als titel 'Windmills of the Aegean Sea'. Het beschrijft de vier types windmolens, die in Griekenland voorkomen, t.w. Taralis (2 varianten), Monopatos en Xetroharis. Dit geschrift heeft 27 pag's en is geïll. met tekeningen en foto's. Voor leden van T.I.M.S. gratis verkrijgbaar. Adres verkrijgbaar bij de samensteller van deze rubriek.
- 10. Een zeer belangwekkend geschrift, in offset gedrukt, form. 22 x 30 cm. ontvingen wij uit België. Het heeft eigenlijk twee titels, n.l. '4 M' en 'Molens malen mulders meel'. Over de ontwikkelingsgeschiedenis van het graan malen. Het is een zeer vakkundig werk geworden, dat toch prettig en boeiend leesbaar blijft. Ideale studie voor vrijwillige molenaars met veel vaak zeer goede ill. Het geheel is verlicht met gezegden, raadsels, rijmen, enz. als: Krimpemde winden en uitgaande vrouwen
zijn niet te vertrouwen
en Een jonge vrouw en een molenrad
Mankeert gewoon wat.

Zeer aanbevolen voor eenieder die meer wil weten van molens dan de algemene zaken, die in ieder boek worden behandeld.
Prijs 250 B.Fr. excl. porto. Te bestellen bij dhr. W. Smet,
Venlosesteenweg 133, 3688 Kinrooi (België).

Kalenders.

Een verzamelaar die het onderwerp molens heeft gekozen moet zeker niet nalaten het verschijnsel kalender te vergeten. Een kalender uit 1948 (in ons bezit) is bijzonder aardig om nog eens in te bladeren. Even een tip: scheur ze niet af, maar bewaar de kalender compleet.

● 1. Een wel zeer fraaie uitgave is het kalenderboek 1984 van de D.S.M. te Heerlen met als titel 'Wiek en Rad - Mozaïek van molens in Limburg'. Samensteller is dhr. J.H.M. Meessen, bestuurslid van de Molenstichting Limburg. In 84 pag's behandelt het de molens bezuiden Weert.

De kalenderbladen kunnen in 1985 gemakkelijk worden verwijderd, waarna men een schitterend boek overhoudt. De gebruikte foto's en de verfijnde druktechniek (in kleur) maakt dit boekwerk tot een der fraaiste ooit verschenen!

Verkrijgbaar door overmaking van f 35,- (incl. porto) aan Boekhandel en Uitgeverij Winants B.V., Raadhuisstraat 2 te Heerlen op de postgiro 10 44 062.

● 2. Bij de uitgeverij Bekking te Amersfoort verscheen een maandkalender met 13 kleurenfoto's van Nederlandse molens. Groningen komt niet in deze kalender voor, maar wel Friesland.

Verkrijgbaar door overmaking van f 12,50 op giro 48 28 86 t.n.v. bovengenoemde uitgeverij onder vermelding 'Molenkalender 1984'.

● 3. Door vriendelijke bemiddeling kwamen wij in het bezit van een fraaie maandkalender, uitgegeven door de E.G.D. (Electriciteitsbedrijf voor Groningen en Drenthe). (Ook door andere energiebedrijven - red.)

Van elke hoofdfoto staan meerdere detailfoto's op één pagina. Januari '84 start met een fraaie foto van onze houtzaagmolen "Fram" te Woltersum en een drietal kleinere foto's geeft de techniek van het zagen in beeld. Zo vinden wij in december 5 foto's van de oliemolen "Woldzigt" in Roderwolde.

Zou deze kalender voor iedere klant (en wie is dit niet?) gratis verkrijgbaar zijn? Het is uw samensteller niet bekend. Dit zelfde geldt voor de hierna te beschrijven kalender.

● 4. Een qua uitvoering heel eenvoudige en niet zo'n mooie kalender ontvingen wij van de V.V.V. Westvlaamse Bergen uit België. De opgenomen foto's zijn wel zeer de moeite waard. Het zijn standaardmolens, welke allen rond 1914 zijn verdwenen. Ook hier word je triest bij het zien van zoveel verloren schoonheid. Waarschijnlijk gratis verkrijgbaar bij genoemde V.V.V.

● 5. Een veel beter uitgevoerde kalender 1984 is uitgegeven door de studiekring 'Ons Molenheem'. 13 afbeeldingen van bestaande wind- en waterradmolens in zw/wit met getinte bruine kleur. De prijs van deze kalender is 100 B.Fr. excl. porto. Het nadere adres is: Torijstraat 1 - 2770 Nieuwkerken - België.

Kleuren-prentbriefkaarten

Acht in kleur gedrukte ansichtkaarten van molens is een uitgave van de Stichting Opbouw te Utrecht, een landelijke vereniging voor kinderbescherming. De serie bestaat uit reproducties van foto's van dhr. Braay uit Zaandam. De prijs van het mapje is f 2,50, incl. porto en verpakking f 4,-. Overmaken op girorekening 1945044 van Stichting Opbouw, afd. Propaganda te Utrecht, onder vermelding van 1 mapje molenbriefkaarten. Er is géén kaart uit onze provincie in opgenomen.

C.E. van der Horst.

Afscheid B. Jongsma

door Derk Jan Tinga.

Op vrijdagmiddag 16 december 1983 nam de heer B. Jongsma, secretaris van de Provinciale Groninger Molencommissie, afscheid van de Provinciale Planologische Dienst, na daar 37 jaar te hebben gewerkt. Op de receptie in de kantine van het Provinciale Dienstengebouw waren vele collega's en oud-collega's van de P.P.D., Waterstaat en Griffie aanwezig, maar vooral ook vele molenliefhebbers.

Het volgende relaas over dat afscheid is een samenstel van een live-verslag van de feestelijkheden, een vraaggelbesprek met de heer B. van der Veen Czn over het begin van het molenbehoud in Groningen, enige gegevens uit 'Proatboudel', het personeelsblad van de provincie Groningen en last but not least een interview met degenen om wie het hier allemaal draait: de heer Binne Jongsma, provinciaal strijder voor het molenbehoud van het eerste uur.

De heer ir. P. Spijk, directeur van de P.P.D., de eerste spreker, memoreerde in zijn toespraak o.a. de loopbaan van de heer Jongsma.

Voordat hij in 1946 in dienst kwam van de PPD als adm. kracht had hij al gewerkt bij de Fries-Gron. Suikerfabriek en bij de distributie dienst van Groningen. In juni 1942 kwam hij in dienst als schrijver ter Griffie van het Kantongerecht in Groningen.

Later, bij de PPD die pas in oprichting was (één dag voor Jongsma's afscheid bestond de PPD 35 jaar, werd hij

De heer B. Wilpstra biedt de heer Jongsma een telezoomlens aan. Links: mevr. Jongsma.

betrokken bij het op poten zetten van de administratie en de correspondentie over o.a. de opnieuw op te bouwen, vernielde Groninger dorpen. De dienst bestond toen nog maar uit drie personen (nu 80) en zo kon het gebeuren, dat de heer Jongsma beurtelings als loopjongen en als plaatsvervangend directeur moest optreden.

Op initiatief van de toenmalige directeur, ir. J. Dieperink, werd na een advies aan het Coll. van Gedeputeerde Staten in 1949 de Provinciale Groninger Molencommissie opgericht.

Voorzitter werd gedeputeerde J. Tuin, de latere burgemeester van Groningen. Behalve bij het molenwerk, was de heer Jongsma vanaf het begin ook vaak op pad om te fotograferen voor de provincie, want een vaste fotograaf was er toen nog niet.

Jongsma is een geboren en getogen Groninger, hoewel z'n Friese voor- en achternaam nog herinneren aan het feit, dat z'n ouders uit Friesland stamden.

Zijn hobbies klinken ook door in de werkzaamheden, die hij verrichtte voor de molencommissie, de monumentenwacht en de commissie waterwegen (de heer Jongsma heeft ook eens zelf een boot gebouwd).

Nog niet genoemd zijn z'n passies voor het schaken en zwemmen. Bij vrienden en bekenden geniet de heer Jongsma verder nog bekendheid vanwege z'n strategische tactiek bij het naderen van stoplichten. Of die nu rood of groen zijn, hij rijdt, soms met vervaarlijke manoeuvres, dóór.

Daarom had men besloten, als cadeau o.a. een rode (doka)lamp te geven.

Na de heer Spijk voerde gedeputeerde Bote Wilpstra het woord. Ook hij schetste in het kort de loopbaan van Jongsma, maar dan vooral betrokken op molengebied.

Na eerst een poos als assistent van ir Dieperink, de secretaris van de Molencommissie te hebben gewerkt, werd de heer Jongsma vanaf juli 1964 zelf secretaris van die commissie.

Nu dat werk is weggefallen, zal z'n vrouw wel zwaardere claims op hem gaan leggen, aldus de heer Wilpstra.

Z'n werk voor de Molencommissie werd door iedereen zeer gewaardeerd, vooral door z'n betrokkenheid en plichtsbetrachting.

Z'n bestuurswerk voor de verschillende verenigingen en stichtingen en z'n hoofdredakteurschap voor 'De Zelfzwichter' zullen nog wel blijven, maar toch wilde de heer Wilpstra hem alvast bedanken namens de Molencommissie, in de hoop dat de goede contacten met die commissie zullen blijven bestaan.

Na een intermezzo, waarin o.a. een optreden van het koor 'De Molenwieken', door welke, op de melodie van bekende liedjes als 'Daar bij de molen', aan de heer en mevrouw Jongsma een ode werd gebracht en een toespraak door de heer Guichard, voerde de heer Van der Veen Czn. het woord.

Hij vertelde, dat er in 1949 nog in totaal 146 molens in Groningen waren. Daarvan zijn er nu nog een tachtigtal over, en het zal nog een zware opgave worden, die alle 80 te behouden. In het begin bestond het werk van de commissie er dan hoofdzakelijk uit slooptvergunningen te verstrekken. Later begon het tij ten gunste te keren. Toch moet de heer Jongsma wel eens hopeloos geworden zijn, aldus de heer Van der Veen, over de tegenwerking die hij onder-

Een optreden van het koor 'De Molenwieken'.

vonden heeft en hij hoopte dan ook, dat z'n opvolger daarvoor gespaard zou mogen blijven. Vaak werd de heer Jongsma op een zijspoor gezet: een verslag van de technische commissie over de fabricage van stalen roeden werd bijvoorbeeld onbenut teruggestuurd en dat was nog maar één voorbeeld uit vele.

Voor 1969 ging het hier goed, aldus Van der Veen, in dat jaar ging de Rijksdienst voor de Monumentenzorg zich intensief met molenbehoud bemoeien, een dienst waarvan één van de eerste daden was het scheeftrekken van verhoudingen met molenmakers en de afwijzing van Bremer-roeden, zodat er van echte samenwerking met die dienst nooit sprake is geweest, eerder tegenwerking van de kant van de dienst. Het molenbehoud is geen kwestie van geld, maar van technische zorg, aldus Van der Veen.

Hij wenste de heer Jongsma een zeer goede toekomst. "Zonder zorgen en met rust, dat zal u goed doen."

Daarna overhandigde de heer Van der Veen Czn. een boekwerkje aan Jongsma: "Nu u verlost bent van een voor uw gezondheid schadelijke bezigheid met invloeden van hogerhand, waarvan u voor de toekomst gelukkig bevrijd zult zijn."

Toen volgde weer een intermezzo, waarin het 'Molenwieken-koor' optrad, deze keer met 'pannedeksel-effecten'. Na dit muzikale optreden, was het de beurt aan oud-molenmaker Chris Bremer, die vertelde dat hij geschrokken was, toen hij hoorde dat Jongsma afscheid nam. Hij bracht het vele werk, dat de heer Jongsma had gedaan voor het molenbehoud in de provincie in herinnering. Chris Bremer had getracht de vele hobbies van Jongsma in beeld te brengen, gesneden in hout.

Zoals sommige lezers van 'De Zelfzwichter' wellicht weten, is de

heer Bremer al enige tijd actief als houtsnijder. Hij had een prachtig reliëf gemaakt als een schilderij in hout, met daarop 'n afbeelding van de molen "De Meeuw" in Garnwerd, gezien vanaf het Reitdiep, met op de voorgrond Jongsma's eigen gebouwde zeilboot. Het geschenk ontlokte een applaus uit de zaal. Dhr. Jongsma meende op de molen z'n vrouw te ontdekken, maar die bleek in de boot te zitten, hoewel z'n vrouw wel eens in de molen komt, aldus Jongsma. Hij ontdekte op het reliëf voor hem eigenlijk alle elementen om het leven vol te houden. Een molen, de boot en z'n vrouw, waarbij hij tot hilariteit van de zaal opbiechtte, dat z'n vrouw dan wel het laatst genoemd was, maar wel op de eerste plaats stond.

Ook bedankte de heer Jongsma de heer B. van der Veen Czn., die hij eigenlijk altijd heeft gekend als de 'Nestor van de Groninger molenwereld' (Van der Veen is thans 92), voor zijn toespraak. Hij bracht ook nog in herinnering de tochten, die in de begintijd van de molencommissie in de provincie werden ondernomen, waarbij de heer Van der Veen als reisleader optrad, die bijna alles wist te vertellen over de bezienswaardigheden langs de route naar de molens. Ook had de heer Jongsma de opening van de molen van Zandweer nog vers in gedachten, waarbij z'n vrouw ook zo in de bloemetjes was gezet. Dat vond hij toch zeer positieve herinneringen.

"Je wordt wel ouder", aldus Jongsma, "maar, en daarin zal de heer Wilpstra mij gauw gelijk geven, dat is een redelijk alternatief tegenover niet ouder worden."

Na een dankwoord van de heer Jongsma aan de ceronomiemeester, Rudie Pliester en alle gasten, ging een lange rij mensen langs de heer en mevrouw Jongsma om hen de hand te schudden.

Ook konden nog enige versnaperingen worden gebruikt.

De Groninger molenwereld heeft met het afscheid van de heer Jongsma een van de strijders van het eerste uur en voorvechters van het molenbelang bij de provincie verloren. Iemand, die we in deze tijd maar moeilijk kunnen missen en het is dan ook te hopen, dat z'n opvolger net zo in de bres zal (kunnen) springen.

Gelukkig is de heer Jongsma niet van zins, om z'n molen-lier nu definitief aan de wilgen te hangen, integendeel.

Z'n adviserende functie blijft behouden en ook zal hij z'n opvolger nog enige tijd terzijde staan.

Z'n huis aan de St. Jansstraat in Groningen zal ongetwijfeld het middelpunt blijven voor vele werkzaamheden voor diverse molenverenigingen en -stichtingen.

Wie weet, zal de heer Jongsma nog eens een boek van z'n eigen hand publiceren over het wel en wee van het molenbehoud. Een grote bijdrage heeft hij al geleverd aan de publicatie van de Groninger Molenboeken. In elk geval zal hij z'n schrijverstalenten nog kunnen botvieren bij het schrijven voor ons orgaan 'De Zelfzwichter'.

En dan is er tot slot van dit verhaal nog een heel verheugend bericht: de vereniging 'De Hollandsche Molen' heeft gemeend de heer Jongsma, wegens zijn grote verdienste voor het molenbehoud, de onderscheiding voor 'Vernuft en Volharding' toe te kennen, die aan hem zal worden uitgereikt op de algemene vergadering op 3 maart in de grote zaal van Hotel Krasnapolsky te Amsterdam!

D.J.T.

Uit ons molenwinkeltje....

Voor de verkoop hebben wij nog als voorheen:

Bouwtekeningen 3 modellen:

- Standerdmolen (Groninger model)
 - Wipmolen
 - Stellingmolen (Groninger model)
- } à f 10,- (excl. porto)

Goudse kaarsen met molenafbeeldingen 17 branduren f 5,-

Set lepeltjes, met verschillende molentypen op steel f 4,-

Lepeltje met molenreliëf in blad en molen met draaibare wieken op steel f 5,-

Lesbrieven "Molens moeten malen" voor de hoogste klassen van de lagere school, per stuk f 1,- (excl. porto)

3 verschillende stickers met Groninger molens afgebeeld à f 1,-

Ronde sticker met verenigingseembleem (askop met spin) à f 1,-

Grote kleurenposter met de molen van Mensingeweer f 5,-

Inlichtingen bij: B. Dijk,
Watermolen "De Eolus"
Aduarderdiep 3
9833 TG Den Ham (Gr.)
tel. 05903 - 17 22.

Het bestuur stelt vrijwillige molenaars, die hun molenpot willen versterken, in de gelegenheid tegen gereduceerde prijzen artikelen in voorraad te nemen. De verkoopprijs mag u zelf bepalen. Te wenden tot bestuurslid dhr. C. Pik, postbus 2317, 9704 CH Groningen, telefoon huis 565658, school 772455.

Het bestuur brengt dit jaar weer een vernieuwde lijst van de Groninger molens met hun (vrijwillige)molenaars uit. Te verkrijgen bij de voorzitter dhr. T. de Jong, Barkstraat 15, 9745 BV Hoogkerk, tel. 565953.

Molenpostzegels

De Hollandsche Molen plaatste in haar onlangs uitgekomen Jaarboekje 1983 een hoofdstuk over molenpostzegels. Daarbij werd ook gereproduceerd de serie Amerikaanse molenzegels, zoals wij dat ook deden in de voorgaande Zelfzwichter.

Hiervan hebben wij nog een beperkte voorraad leverbaar.

Nieuwe leden

H. Bossen	Vlagtwedde	G. Keizer	Winschoten
J.D. Brandt	Wedde	B. Klok-Westerhof	Assen
O.G. Brink	Bedum	J.A.C. Kloosterman	Delfzijl
H.W. Dijkstra	Winsum Gr	A.F. Kooi	Delfzijl
G. van Doorn	Groningen	H. Mertens	Uithuizermeeden
L.H. Duym	Groningen	D. Mulder	Winsum Gr
G. Geersing	Groningen	R.J. Oldenburger	Bavel (NBr)
J.M. van den Ham	Soest (Utr)	J.J. Pot	Hoogezand
K.E. Heeren	Sande (Dld)	D.M. van Sluis	Noordhorn
M. Heidema	Buitenpost	S. Vaatstra	Middelstum
K. Hekker	Noordhorn	G.J. Veenstra	Noordhorn
G.J. van den Horn	Noordhorn	J.S. Wecke	Noordhorn
L.W.J. Iedema	Noordhorn		

Bericht van overlijden van ons lid: C. Oldenburger te Stadskanaal.

ONZE HARTELIJKE DANK !

Tijdens mijn afscheidsreceptie (zie elders in deze Zelfzwichter) was de grote kantine van het Provinciale Dienstengebouw meer dan bezet.

Voor mijn vrouw en mij was het een aangename verrassing dat de molenwereld zich daarbij sterk presenteerde.

Ook onze hartelijke dank voor de vele geschenken en goede woorden!

B. Jongsma

Huwelijk:

Ons lid en vrijwillige molenaar op de molen "De Ster" te Winsum, de heer Harmannus Noot, treedt op 23 maart in het huwelijk met mej. Karin Schilderman. Receptie om 19.15 uur in 'de Breede', Kerkpad 1 te Winsum. Molenvrienden zijn bij deze uitgenodigd.

